

TEK KUŞAK TEK YOL PROJESİ VE TÜRKİYE'YE OLASI ETKİLERİ

ONE BELT ONE ROAD PROJECT AND POSSIBLE OUTCOMES FOR TURKEY

Ahmet İKİZ¹

Öz

2013 yılı sonrası Çin Avrupa ile olan ticaret rotası üzerinde Tek Kuşak Tek Yol projesi başlatmıştır. Tarihi İpek Yolu sınırları üzerinde bulunan bu koridor Çin ve Avrupa'yı kara yolu, demiryolu ve limanlar vasıtası ile daha hızlı bir ulaşım ağı ile bağlamayı amaçlamaktadır. Bu aynı zamanda taşıma maliyetlerinde önemli bir düşüş sağlayacaktır. Projenin Orta koridoru üzerinde bulunan Türkiye oldukça önemlidir. Bu çalışmada tarihi İpek yolunun canlandırılması Türk Çin ilişkilerinin tarihi süreci göz önüne alınarak değerlendirilecektir.

Anahtar sözcükler: İpek Yolu, Türkiye, Çin, Kuşak Yol Projesi

Abstract

China started a new initiative to Europe via One Belt One Road (OBOR) Project after 2013. This trade corridor aims to revitalise ancient Silk Road with new motorways, railroad infrastructure and ports. Thus Europe and China will have faster, more efficient and competitive trade route with declining costs of transportation. Turkey is on the Central corridor of OBOR. In this paper the possible outcomes of OBOR on Turkey will be discussed under the historical relations of China and Turkey.

Keyword: Silk Road, Turkey, China, OBOR

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, ahmet@mu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-0233-8051

Giriş

Uzun yıllar boyunca küresel sistemde ekonomik dev ve siyasi çüce olarak bulunan Çin, ABD başta olmak üzere pek çok ülkenin temel tedarikçisi konumundadır. Uzun yıllar boyunca Asya'nın uyuyan devi olarak bilinen Çin İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel sistemin dışına itilmiş olsa da 1971 yılında Birleşmiş Milletlere kabul edilmesinin ardından bir kabuk değişimine girmiştir. Bu süreçte Komünist Parti yönetimi devam etmekle beraber 1990'lı yıllardan itibaren büyük devlet ve özel sektör yatırımları yapmıştır. 1990'lardan itibaren üretim maliyetleri avantajı nedeni ile yüksek düzeyde doğrudan sermaye yatırımı çeken ülke son yıllarda üretim sürecinde taklitçilikten yenilikçiliğe geçişi başarı ile sağlamıştır.

Yüksek ekonomik büyüme hızına sahip Çin özellikle enerji kaynakları konusunda dışa bağımlıdır ve bu nedenle Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmektedir. Diğer yandan son birkaç on yıldır Avrupa kıtası ile olan ticari bağlantıları da oldukça artmıştır. Çin son yıllarda küresel güç olma yolunda hızla ilerlerken Avrupa kıtası ile ulaşım ağını daha etkin hale getirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla Kuşak projesini devreye sokmuştur. Bu proje Anadolu'nun tarihi ipek yolunu yeniden canlandıracaktır. Bu çalışmada Çin Türkiye ilişkileri tarihi bağlamda anlatıldıktan sonra OBOR projesi ve Türkiye'ye olası etkileri tartışılacaktır.

Türk Çin İlişkilerinin Tarihçesi

Coğrafi sınırlar nedeni ile Türk Çin ilişkilerinin geçmişi MÖ 3000 yılına dayanır. Türk boylarının göçebe yaşamlarına karşın Çinliler o tarihlerde kent yaşamına kurumsal geçiş yapmışlardı. Asya kıtasında her ikisi de ticaret yollarını kontrol etmek için birbirleri ile rekabet etmekteydiler. Hun hükümdarı Mete Han döneminde (MÖ 209-199) Çinliler Hun saldırılarına karşı koyamayarak MÖ 200'e kadar hükümlanlıkları altında kalmışlardır. Bu dönem Çin hanedanlığından prensesler Hun hanedanı ile evlenerek ilişkileri geliştirmişlerdir. Ayrıca Çinliler savaşta Türklerin at binme ve eğitim konusundaki tekniklerinden oldukça etkilenmişler ve uygulamaya başlamışlardır. Çinliler izleyen yıllarda bölgede tekrar egemen olsalar da Göktürkler döneminde 8. yüzyılda Çin'in ikiye bölünmesi sonucunda Türk boyları tekrar güçlerini arttırmışlardır. Çinin yazılı tarihte uzun bir geçmişe sahip olması nedeni ile Türk boyları hakkında detaylı bilgi bu dokümanlardan rahatlıkla edinilebilir. Örneğin MS 725 tarihindeki Orhun abidelerinde Çin imparatorları ve göçebe Türkler hakkında oldukça önemli bilgiler vardır. Bu yazıtlarda Çin sınırları içinde doğan devlet adamı Bilge Tonyukuk'tan bahsedilmektedir. Bu abideler Türk tarihi hakkında ilk yazılı belgelerdir. Tang döneminde (618-917) Göktürkler İpek yolu üzerindeki ticari kazançlar nedeni Çinliler ile istikrarlı ve sağlam bir ilişkiye sahiptiler. 744 yılında Uygurlar Göktürkleri yenilgiye uğratarak Ötüken şehrini kurdular. Çin bu dönemde iç karışıklıklar yanında Tibet'in saldırıları ile de uğraşmakta idi. Bogu Kagan Türk birliklerini yollayarak Çinlilere yardım etti ve ilişkilerin gelişmesini sağladı. Bu nedenle Uygurlar Tibet ve Çin'den etkilenerek Mani dinini benimsediler. Türkler Çinlilerle ticareti arttırmanın yanında tarımsal üretime de başladılar. Bu döneme kadar Türklerin İslam dinini benimsemediğini bilmekteyiz. Türkler Buhara'da Arap egemenliği sonrası İslam'la tanışmışlardır. Ayrıca Arap tüccarlar da Çin'de Müslümanlığın gelişmesine önemli katkıda bulunmuşlardır.

Türk boyları 11. yüzyılda Orta Asya'dan bugünkü Anadolu'ya göç etmeye başladılar. Anadolu coğrafyası 1453 yılına kadar Çin ve Avrupa arasında temel ticaretin omurgasını oluşturdu. Osmanlılar bu ticaret yolunu kapatarak doğu ile batının ilişkisini kopardı ve Avrupalı tüccarları yeni rota arayışlarına soktu. Ming hanedanı dönemi (1368-1644) yazışmalarında Osmanlı yerine Rumi kelimesinin kullanılması ile ilgili belgeler bulunmaktadır (Fidan, 2013). Ayrıca 16. Yüzyılda Osmanlı'nın Çinlilere silah sattığına dair bazı belgeler de mevcuttur. (Fidan, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5945/>, 2010)

Bununla birlikte Osmanlı ve Çin arşivlerinde bu döneme ait pek az belge mevcuttur. Bunun başlıca nedeni Osmanlı imparatorluğunun Asya'dan ziyade Balkanlarda yayılmaya öncelik vermesi olsa gerektir. Bu nedenle başta Uygurlar olmak üzere Orta Asya'da kalan Türki topluluklar bu bölgede Dünya'dan izole olmuşlardır. Abdülhamid döneminde Çin içişleri hakkında bilgi almaya yönelik faaliyetler var olmuştur. Müslüman kimliğini yüceltmek amacı ile bu dönemde gazetelerde Çin Müslümanları hakkında bazı yazılar yer almıştır. (Kurt, 2017) Kurtuluş savaşı ve Türkiye Cumhuriyetinin ilk kuruluş yıllarında Çin'deki karışıklıklar nedeni ile ilişkiler oldukça sınırlıdır.

Cumhuriyet döneminde Çin ile ilk resmi ilişki 1920 yılında gerçekleşmiş ve 1940 yılında Türkiye'de bir diplomatik misyon kurmak istenmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası Türkiye NATO'ya katılmış ve batı bloğunda yer alması nedeni ile Milliyetçi Çin'i tanımıştır. Henry Kissinger'in 1970 yılındaki girişimlerine kadar ABD ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler oldukça azdı. 1971 yılında ABD'nin Çin Halk Cumhuriyetini resmi olarak tanımmasının hemen ardından Türkiye Paris'te yapılan bir görüşmeyle birlikte Çin'le ilk resmi diyalogu başlatmıştır. Soğuk Savaş döneminde Dünya iki kutuplu ABD-SSCB temelinde bir sisteme sahipti. Çin bu dönemde Rusya ile yaşadığı sorunlar nedeni ile masaya ABD seçeneğini de getirerek önemli bir kazanım elde etti. Türkiye, NATO üyeliğinin güvenlik eksenini nedeni ile bu dönemde Çin ile sınırlı bir çerçevede ekonomik ve siyasi ilişkiye sahipti. Bu dönemde Çin, Dünya siyasetinde daha az reaksiyoner bir dış politika güderken bölgesel bir güç olmaya çalışıyordu.

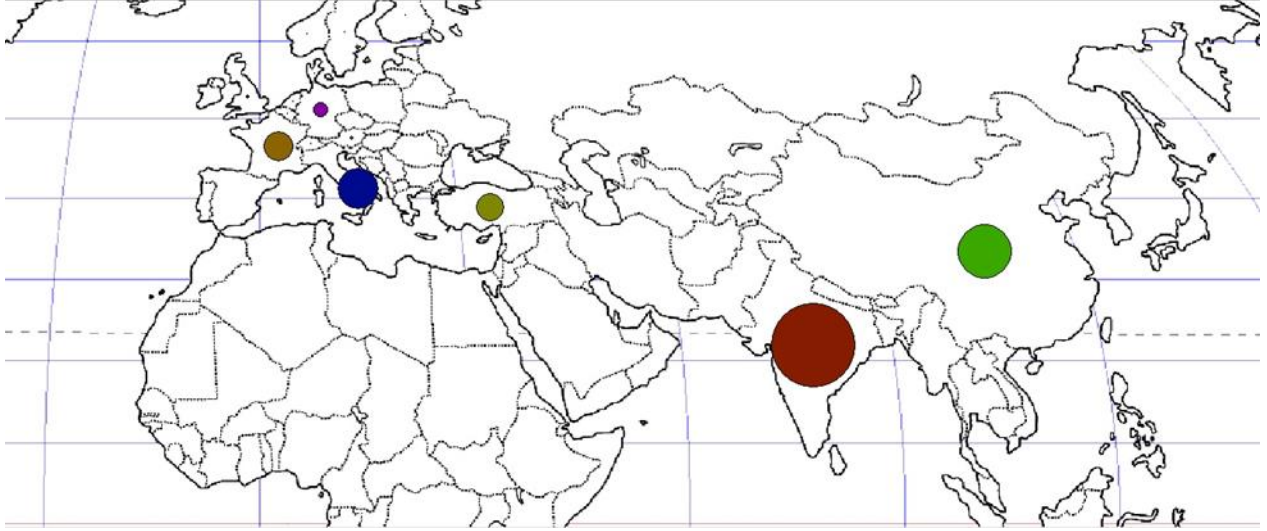
1980 sonrası Türkiye AB'nin izolasyonist ve dışlayıcı politikalarına Çin açılımı ile bir karşılık vermeye karar verdi. 1981'de ilk olarak Dışişleri Bakanı İlder Türkmen izleyen yılda Cumhurbaşkanı Kenan Evren Çin'i resmi olarak ziyaret etti. 1985 yılında Başbakan Turgut Özal beraberinde bir işadamı heyeti ile Çin pazarına yönelik bir ziyarette bulundu (Akçay, 2017).1991 yılından itibaren ise Uygur bölgesindeki gerginlikler sebebi ile ilişkiler görece yavaşladı ve birkaç ziyaretle sınırlandırıldı.

Çin ile Türkiye'nin ticaret hacmi özellikle 1999 yılından sonra artış gösterse de Çinin toplam 4 trilyon dolarlık ticaret hacmi içinde Türkiye 30 milyar dolar gibi oldukça düşük seviyededir (Adıgüzel, 2017). Bunun başlıca nedeni Türkiye'nin Çin pazarının özgün yapısına yönelik üretim yapmaması ve Çin'in kendi bölgesinde ticarete önem vermesidir. Türkiye'nin Çin'e başlıca ihraç ürünleri, mermer ve traverten, krom, bakır, kurşun, demir, çinko, tabii borat cevherleri, bor oksitleri ve borik asitlerdir. Başlıca ithal ürünleri otomatik bilgi işlem makinaları ve üniteleri, hücresel/diğer kablosuz ağılar için telefonlar, oyuncaklar, ses-görüntü ve diğer bilgileri almaya, çevirmeye ve vermeye yarayan araçlar, yük/insan taşıma amaçlı gemilerdir (MFA, 2018).

Çin ile ilişkiler özellikle 2002 sonrasında giderek artış göstermiştir. İktidar partisinin çok boyutlu ve pragmatik bir dış politika izlemesi bunda başlıca etkindir. 2010 yılında imzalanan stratejik işbirliği anlaşması sonrasında Türkiye Çin'de bazı ticaret ofisleri açmış ve ilişkilerin boyutu daha da derinleşmiştir.

Tek Kemer Tek Yol Tarihi İpek Yolu Projesi ve Türkiye

Çin büyük coğrafi alanı ve nüfusu itibari ile Dünya’da yazılı tarihi süreçte bilinen dönem itibari ile her zaman büyük bir ekonomi olmuştur. Buna rağmen tarihte uzun dönemler boyunca küresel bir güç olamamış ve hatta tarihte Batılı ülkeler ve Japonya’nın işgaline uğramıştır. Aşağıda görüldüğü üzere ilk yüzyılda bu bölge önemli bir ekonomik alandır.

Şekil 1. İS. 1. Yılda Dünya GSMH’sinin Dağılımı²

Tarihte Asya ve Avrupa arasında temel ticaret rotası Anadolu coğrafyası üzerinden gerçekleşmiştir. Taşınan ürünlerin içinde önemli oranda ipek bulunması bu rotaya tarihi İpek Yolu adı verilmesine sebep olmuştur. Roma İmparatorluğu ve izleyen dönemde bu güzergâh deve kervanlarının kullandığı temel rota olmuştur. Bu ticari yol Doğunun gizemli ürünlerini Batı Avrupa’nın en ucundaki şehirlere taşımaktaydı. Tarihi İpek Yolu Hindistan ve Çin üzerinden Mezopotamya, Mısır, Afrika, Yunanistan, Roma ve İngiltere’ye ulaşmıştır. İpek Yolu ile bir ulustan diğerine ticari ilişkiler yanında kültür, dini inanç, bilim ve teknoloji gibi insan gelişimine dair pek çok şey iletilmekteydi. Avrupa’dan Çin’e çok fazla ürün satışı olmaması nedeni ile bu daha çok tek yönlü bir ticaret rotası idi. 18. Yüzyıldan itibaren Çin ülke içi sorunlar ve dış ilişkileri nedeni ile uzun yıllar boyunca Avrupa ile ticaretinde aynı seviyeyi yakalayamadı. Ayrıca uyguladığı kolektivist ekonomik model nedeni ile dış pazarlara pek az ürün satabilecek konumdaydı.

Çin, İkinci Dünya Savaşı sonrası Dünya ekonomisinde 4. Büyük ekonomi olmasına rağmen GSMH’si ABD’nin 6 da 1 kadarıdır. Bu durum nüfus büyüklüğüne dayalı bir ekonomik güç olduğunun göstergesidir. Çünkü o dönemde ABD Çin’in yaklaşık onda biri bir nüfusa sahiptir. 1995 yılında Çin izlediği ekonomi politikaları ile siyasi sistemini muhafaza ederek bir kabuk değişimi yapmanın sonucunda 2. Büyük ekonomi olmuş ve ABD ekonomisinin yarısı hacmine ulaşmıştır. 2008 sonrası ise Çin’in ABD’yi geçme sürecinin başladığı oldukça net görünmektedir.

² Dünya üzerinde nüfus ve milli gelir dağılımına dair bu ve izleyen bölümlerdeki tablolar, Madison veri tabanındaki bilgilerin ARCGIS bilgisayar programı kullanılarak küresel ölçekte gösterilmesi ile oluşturulmuştur.

Tablo 1. Dünya ‘da GSMH Sıralaması (Geary Khamis doları) ³

1950	G/K USD	1995	G/K USD	2008	G/K USD
United States	1.455.916	United States	6.558.151	United States	9.485.136
United Kingdom	347.850	China	3.450.084	China	8.908.894
Germany	265.354	Japan	2.504.246	India	3.415.183
China	244.985	India	1.425.623	Japan	2.904.141
India	222.222	Germany	1.412.513	Germany	1.713.405

Çin 1990’lı yıllarla birlikte küresel ticarete ve ekonomik alanda giderek artan bir önem sahip olmaya başladı. Küresel ölçekte hard power (ki Çin Dünyanın en büyük ordusuna sahiptir) olmaktan çok, diplomatik ilişkiye dayalı bir yumuşak güç olma yolunda hızla ilerlemiştir. OBOR bu amaca yönelik uygun bir araç olma özelliği taşımaktadır. Böylelikle tarihi ipek yolu yeniden bu amaç için canlandırılacaktır. Yeni İpek Yolu projesi 65 ülke, yaklaşık 4.5 milyar kişi ve Dünya ticaretinin %40’ını kapsamaktadır. Bu süreçte yeni yollar, demiryolları, limanlar, boru hatları ve diğer altyapı inşaatları yapılacak ve bu koridor üzerindeki ülkelerde, önemli etkilerde bulunacaktır. Bu proje hâlihazırda bazı Orta Asya devletleri ile çok daha karmaşık ilişkileri de içermektedir. Örneğin sınırları aşan sular ve çevresel etkileri Kazakistan ile çok boyutlu bir süreç getirmektedir (Martens, 2018).

OBOR ile ekonomik diplomasi uygulamaya başlayan Çin, dünya ticaretinin Atlantik ekseninden Pasifik eksenine kayması sonucunda ABD ile ilişkilerinde de farklı bir kulvara girmiştir. Genel olarak kabul edilen görüşe göre Çin ve ABD ilişkileri karşılıklı bir bağımlılık içindedir. ABD, Çin ürünleri için oldukça geniş bir pazar iken, Çin’in düşük maliyetli üretimi ABD için ekonomik refah sağlamaktadır. Ayrıca ABD tahvil ve bonolarının en çok talep gördüğü ülkelerin başında da Çin gelmektedir. Diğer yandan Çin Merkez Bankası en büyük ABD doları rezervine sahiptir. Çin-ABD ilişkilerini karşılıklı bağımlılık ilkesinden farklı yorumlayan çalışmalar da mevcuttur. Bunlardan bazıları Çin’in küresel ekonomiye uyum sağlamakla kalmayıp kendi liberal düzene uyumunu sağlayıcı araçları geliştireceğini belirtir (Hveem, 2016). Bazıları ise daha da ileri giderek ABD karşıtı bir düzene doğru genişleyeceğini savunur. Buna göre Çin gizli bir güç gösterisi şeklinde Asya dışında ekonomik genişleme politikası ile kendisinin kurguladığı yeni norm ve değerler yaratmakta ve bununla ABD’nin hegemon gücünü törpülemeye çalışmaktadır (Miller, 2017).

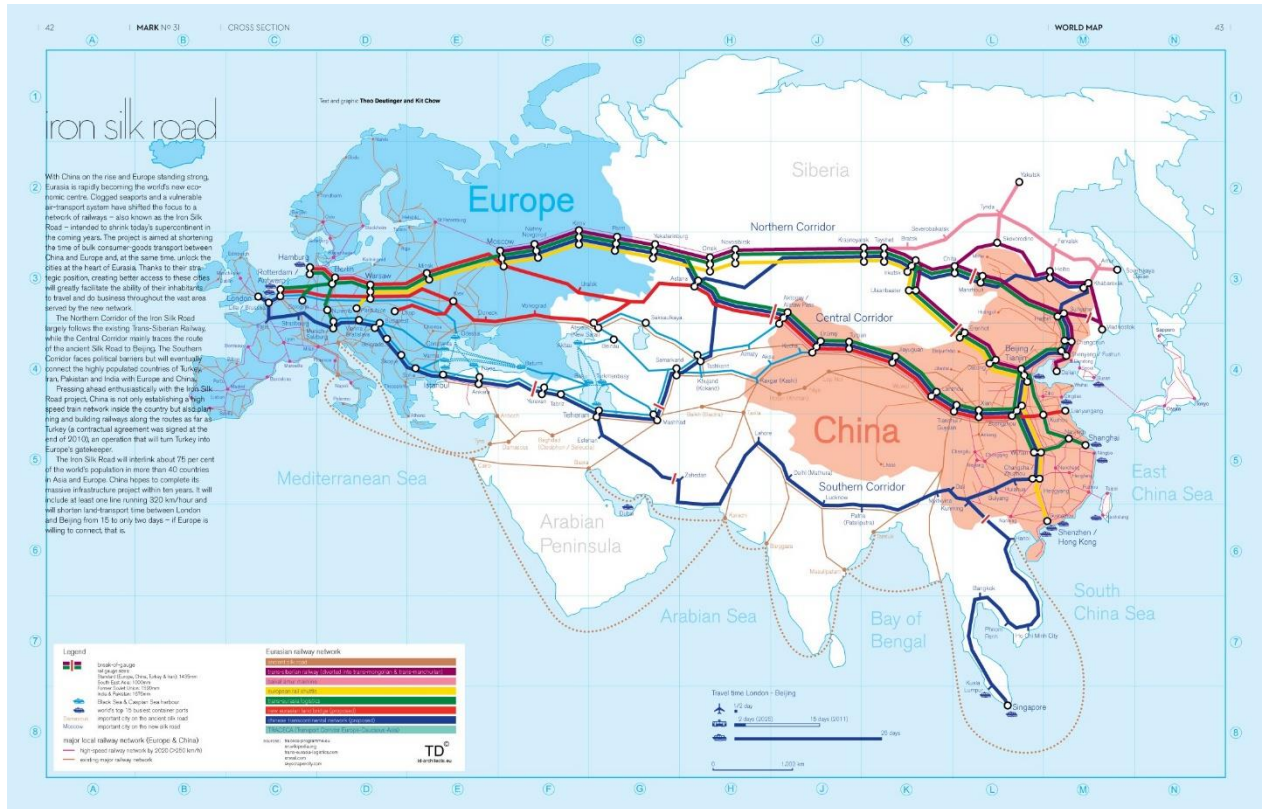
Çin’in büyük stratejisi son birkaç on yıldır Asya ve Dünya üzerinde bölgesel ve küresel bir güç olma isteğine dayanır. Çin kuşak projesi ile diğer ülkelerle kazan kazan temelli bir ilişkiye girmiş durumdadır. Böylelikle Çin ve Avrupa’nın rüyaları birbirini tamamlama yoluna girmiştir. Kuşak projesi esas itibarı ile ekonomik içerikli bir projedir. Çin’in uluslararası piyasalardaki nüfuz gücü Pekin Berlin arasındaki rekabetçi demiryolunda yatmaktadır. Orta Doğu ve Orta Asya enerjisine bağımlı bir güç olan Çin Malaca boğazındaki petrol rotasına olan bağımlılığın bu şekilde çözümlenecektir (Keyvan, 2017).

Kuşak projesi ekonomik krizden çıkmak için çabalayan Avrupa Birliği ülkeleri için de ürün taşımacılığında Avrupa ve Çin arasında oldukça akıllı bir stratejinin ürünüdür. AB 2003

³ Geary Khamis doları bir yandan satın alma gücü paritesine bir yandan malların uluslararası ortalama fiyatları üzerine kuruludur. Bu hesaplama şekli 1958’de Roy C. Geary tarafından ortaya atılmıştır. 1970’lerde Salem H. Khamis tarafından geliştirilmiş olduğu için Geary- Khamis adı verilmiştir.” (Eğilmez, Satın Alma Gücü Paritesi, 2012)

Yıldan beri Çin'in en büyük ticari partneridir ve Çin ile Rusya Federasyonu ilişkilerinde önemli bir kaldıraç etkisi taşımaktadır. Böylelikle Çin Rusya'nın sıcak bakmadığı Çin merkezli ve Kazakistan, Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan'ın serbest ticari bölge projesi önerisine bir alternatif sunmaktadır (Franza, 2017). OBOR için Çin geçmiş yıllarda önemli derecede ülke içi finansal plasman yapmıştır. İpek Yolu Fonu, Aya Kalkınma Bankası, Çin Ekonomi Bankası, Çin Kalkınma Bankası ve Çin Eximbank milyarlarca dolarlık bir potansiyel kaynak sağlamışlardır (Sarker, 2018).

Şu an Orta Asya'daki durum söz gümüşse sükût altındır gerçeğini oldukça geçerli kılmaktadır. Uzun yıllardır Çin'in sürünen bir kaplan mı yoksa gizlenmiş bir ejderha mı olduğu küresel bir fenomendir (Siddiqui, 2015). Bu durumda Kuşak projesinin özellikle kalkınmış ülkeler için önemli stratejik planın parçası olduğu kabul edilmek zorundadır. Kuşak projesi güney, kuzey ve merkez kısımlarından oluşmaktadır ve Türkiye merkez koridoru üstünde yer almaktadır. Böylelikle Çin bu koridor üzerinden Anakara ile Avrupa arasında daha uygun ve etkin bir şekilde ulaşım sağlayarak ürünlerin, enerji kaynaklarının ve refahın transfer edilmesini sağlayacaktır (Kısacık, 2017).

Kaynak <http://natoassociation.ca/bridging-eurasia-the-new-silk-road/>

Şekil 2. Kuşak ve Yol Projesi Güzergahı

Pek çok bilim insanı tarafından Kuşak projesi Avrupa için yeni bir Marshall planı olarak görülmekte ve Avrupa kıtasını yeni ticaret koridorları ile yeniden düzenleyeceği belirtilmektedir (Yavuz, 2017). Muhakkak ki Çin savaşta zarar gören Avrupa ülkelerine yapılan ABD menşeli Marshall planından daha farklı bir siyasi ajandaya ve daha zayıf bir ideolojik bir temele sahiptir. ABD'nin Marshall planı, NATO şemsiyesi altında Avrupa ülkelerini Rusya'nın etkisinden çıkarmayı amaçlarken Kuşak projesi altında, askeri bir yapılanma mevcut değildir. İkisi arasındaki temel benzerlik sonucun Avrupa kıtası odaklı olmasıdır. Çin ABD'nin Batı Avrupa'daki geleneksel müttefikleri ile ilişkilerini arttırarak

ABD'nin bölgedeki etkisini zayıflatmayı amaçlamaktadır (Shen, 2016). Çin, ABD'den farklı olarak Avrasya ekseninde güvenlik eksenin ön plana alan bir politika izlememiş daha çok altyapı yatırımları temelli ekonomik hamlelerde bulunmuştur. Bu nedenle Çin OBOR ile Atlantik temelli politikaları Avrasyacılık şeklinde değişime uğratabilirse kıta Avrupası üzerinde etkisi oldukça yüksek olacaktır (Tufekci, 2018).

Kuşak projesine bu nedenlerle ABD tarafından kuşku ile bakılmakta ve bazı konularda etkisini azaltmaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Örneğin Zimbabve, Pakistan ve Sri Lanka, topraklarında planlanan Çin orijinli altyapı yatırımlarını iptal etmişlerdir. Ayrıca bu kadar büyük boyutlu ve kapsamlı bir projenin nasıl finanse edileceği konusunda da bazı kuşkular mevcuttur (Kurt N. F., 2018).

Kuşak üzerindeki ülkelerin farklı düzeyde altyapı düzeyleri ve topografik yapıları koordinasyon ve işbirliğinde sorunlar yaratabilir. Ayrıca Asya ülkelerinde akut ve kurumsal yozlaşma karar verme ve inşa sürecinde sorunlar yaratabilir. Kuşak üzerinde bulunan bazı ülkeler kendi aralarında bulunan tarihsel anlaşmazlıkları bütüne etki edebilir. Örneğin Pakistan ve Hindistan'ın Keşmir sorunu günümüzde olduğu pek çok soruna gebe dir.

Gelecek Yüzyıl ve Türkiye

Anadolu coğrafyası yüzyıllar boyunca doğu ve batıdan pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve harmoni içinde yaşamalarını sağlamıştır. Bu durum komşu ülkeler ve Türki cumhuriyetlerde de geçerlidir. İngiltere ve ardından ABD'nin küresel hegemon gücü günümüz dünyasında Rusya, Çin, Japonya ve Türkiye gibi yeni küresel güçlerin ortaya çıkması nedeni ile azalmaktadır. Bu ülkelerin hemen hemen hepsi Kafkaslar ve Orta Asya ile ilgilenmektedir. Küreselleşme sürecinde son 20 yıl içinde Çin ve Hindistan gibi ülkeler hızlı ekonomik gelişmeleri ile küresel ekonomik sisteme entegre olmuşlardır. Çin ve Hindistan'ın sağlıklı ve güçlü ekonomik gelişmesine karşın pek çok Batılı kalkınmış ekonominin küresel ölçekte geliri aynı oranda artmamaktadır. Bu yeni güçler bir manevra alanı ile Avrupa ve ABD'nin küresel gücünü azaltmaktadır. Kazakistan ve Türkistan'ın güçlü ekonomik performansı diğer Türki cumhuriyetlerle birlikte Türkiye ile ekonomik işbirliğinin artmasını sağlayacaktır. Bu durumda Avrasya ekseninde Güney Kafkaslar önemli bir enerji ve ulaşım koridoru olacaktır. Türkiye soğuk savaş sonrası dönemde dış ilişkilerinde daha bağımsız olmasına rağmen bu durum bazen bir sarkaç gibi Doğu ve Batı arasında gelgitlere yol açmıştır.

Çin diğer Batılı ülkeler ve ABD'den farklı olarak kolonyel ve emperyalist bir dış politika izlememiştir. Batılı ülkelerin Hristiyan temelli ideolojik yaklaşımlarının tersine Müslüman ülkelere yönelik bir tehdit algısı yaratmaması İslam coğrafyasında olumlu karşılık bulmuştur. Malezya başta olmak üzere OBOR üzerinde bulunan pek çok Müslüman ülkede bu nedenle Kuşak projesinin bir finansal kaldıraç olarak kullanılabilirliği kabul görmektedir. Faizsiz bankacılık sisteminin Çin tarafında da karşılık görmesi İslami finans destekli bir kalkınma yaratabilir (Rahim, 2018).

14-15 Mayıs 2017 tarihlerinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da katıldığı Çin-Türkiye zirvesi ile Modern İpek Yolu projesi hayata geçirilmiştir. Böylece Türkiye ile Çin arasındaki sevkiyat süresinin 30 günden 10 güne düşmesi ve Pekin'den deniz yolu ile iki ayda teslim edilen ürünlerin iki haftadan daha kısa bir sürede İstanbul'a ulaştırılacak olması bu anlamda projeyi Türkiye açısından daha da önemli hale getirmektedir (Karagöl, 2017). Özellikle milenyum sonrası dönemde Çin Türkiye için uzaktaki bir ticari ortak olmaktan çok daha yakın ticari ilişkilerin olduğu ortak ülke konumuna gelmiştir. Bunu Ekonomi Bakanlığı verilerine dayalı aşağıdaki tablo net bir şekilde ortaya koymaktadır.

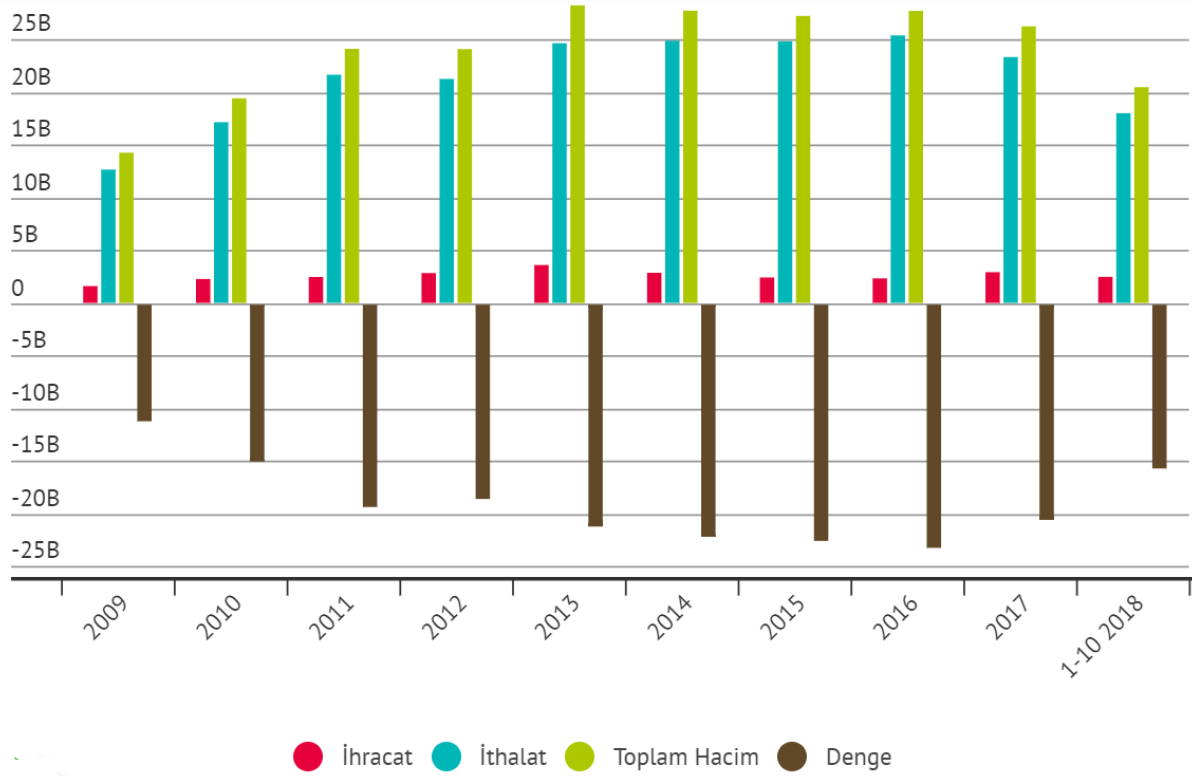
Tablo 2. Türkiye Çin Ticari İlişkilerinin Milenyum Sonrası Gelişim Dönemleri

1. Evre	: Uzakta Bir Ticari Ortak
İhracat-2000	: 96 Milyon ABD \$
İthalat-2000	: 1,34 Milyar ABD \$
Dış Ticaret Hacmi	: 1,44 Milyar ABD \$
Dış Ticaret Dengesi	: 1,24 Milyar ABD \$
2. Evre	: Giderek Gelişen Ticari İlişkiler
İhracat-2006	: 693 Milyon ABD \$
İthalat-2006	: 9,67 Milyar ABD \$
Dış Ticaret Hacmi	: 10,36 Milyar ABD \$
Dış Ticaret Dengesi	: 8,97 Milyar ABD \$
3. Evre	: Ticari İlişkilerde Başlıca Ortak-Türkiye İçin
İhracat-2013	: 3,60 Milyar ABD \$
İthalat-2013	: 24,68 Milyar ABD \$
Dış Ticaret Hacmi	: 28,28 Milyar ABD \$
Dış Ticaret Dengesi	: 21,08 Milyar ABD \$

Kaynak: (Uysal, 2014)

Kuşak-Yol projesi kapsamında Çin, Türkiye'nin İran, Irak, İsrail ve Suriye gibi Ortadoğu ülkeleri ile iyi ilişkiler kurarak bu ülkelerde Çin sermayesinin ortak yatırımların önünü açabilecektir. Türkiye'nin ulusal çıkarlarına öncelik vererek Çin ile mevcut sorunlarını asgari düzeye indirmesi ve projeye gereken önemi vermesi, gelecekte Türkiye'nin Çin ile askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda ilişkilerinin gelişmesini sağlayacaktır (Durdular, 2016). Çin'in Kuşak projesi ile AB ile ilişkilerde de bir yeniden gelişme beklenmektedir. AB ticari ekseninde Çin ile artan ilişkileri kapsamında Türkiye ile tekrar müzakere ve iletişim sürecini başlatacak girişimlerde bulunmuştur. Bunun gerisindeki temel sebeplerden birisi de Kuşak ülke olma avantajıdır. (Alkin, 2019)

Türkiye kuşak projesi ülkelerinden birisi olması sonrasında Çin ile ticaret hacminde bir artış olmuştur. Bu durum gelecek yıllarda artan transit demiryolu taşımacılığı ile artış gösterebilecektir. 2017 yılında Türkiye'deki ekonomik koşullar nedeni ile Çin'den ithalatın azalması ticaret hacminde bir azalmaya yol açmıştır.

Kaynak: (Konak, 2018)

Şekil 3. Türkiye Çin Ticaret Hacmi (Milyar USD)

Bir G20 ülkesi olarak Türkiye Çinli yatırımcılar için oldukça cazip bir pazardır. Ülkemizin jeostratejik konumu Kuşak üzerinde deniz, hava ve karayolu taşımacılığı vasıtası ile Orta Doğu, Merkez Asya ve Kuzey Afrika'ya bağlantı sağlanmasına aracılık etmektedir. Bu proje ile Türkiye demiryolu altyapısını iyileştirerek ve yeni liman ve otoyol bağlantıları yapacaktır. Bu bağlamda 21. yüzyıl Deniz İpek yolu başlıca katılımcısı Yunanistan'da liman yatırımı yapan Çin firmaları Türkiye'deki limanlar ile de ilgilenmektedir (Akçay, 2017).

Tarihi İpek Yolu'nun Kuşak kapsamında tekrar canlandırılması Türkiye ekonomisine de önemli katkılar yapacaktır. Yeni lojistik projeleri kapsamında Çin, hem enerji talebini karşılayacak ve hem de Orta Asya, Türkiye ve Avrupa'yı birbirine bağlayacaktır. Böylelikle Orta Asya'dan aldığı hammaddelerin maliyetini düşürmesinin yanı sıra kendisine yeni pazarlar yaratacaktır. Güvenli ve risksiz yeni ticari yollar ticaret hacmini artırarak yeni yatırımları teşvik edecektir (Meral Balcı, 2018). Artan münasebetler sebebi ile ülkemize doğrudan yabancı sermaye yatırımında bir artış beklenmektedir (Işık, 2017). Kuşak projesi üzerindeki her ülke proje için önem arz etse de Türkiye oldukça stratejik konumdadır. Türkiye İpek Yolunun kalbinde yer almakta ve bu kapsamda Marmaray, Yavuz Sultan Selim köprüsü, Avrasya tüneli, 1915 Çanakkale köprüsü ve 3. Havalimanı projesi gibi büyük altyapı projelerini yapmaktadır (Erol, 2018).

Türkiye son yıllarda ekonomik kalkınma dinamiklerini altyapı yatırımları ve inşaat ile desteklemekte ve bu alanda yapılan yatırımlar ekonomik büyüme hızında önemli katkı yapmaktadır. Çin ile ilişkilerin pragmatik bir eksende, ticari ve ekonomik kazanımlar temelinde geliştirilmesi nedeni ile OBOR Türk tarafında daha çok altyapı yatırımlarının getireceği yüksek gelir çarpanı ile kavramsallaştırılmaktadır. Bu ise yukarıda bahsedilen Çin'in yeni Avrasya temelli etki alanının genişletme politikasının Atlantik ve Avrupa ekseninde çok fazla tartışılmadığını göstermektedir. OBOR belirtildiği üzere hegemon güç

kayması olarak da anlaşılabilir. Bazı akademisyenlere göre Türkiye'nin özellikle 2013 sonrasında bu proje üzerinde yoğunlaşması Batı ile artan gerilimli ilişkilere yönelik bir alternatif ile yeni dış kaynak yaratma isteğidir (Bahçecik, 2017).

Yapılan etüt çalışmalarına göre Kuşak Yol projesi Türkiye'ye üç önemli alanda önemli katkı sağlayacaktır (Tuerdi, 2018).

a. Ulaşım Kolaylığı Sağlama: Uluslararası sistemin güç merkezi Atlantik ekseninden Asya'ya kaymaktadır. Yeni kurulan Demiryolu hattı ile “Avrasya Köprüsü”nün hayata geçmesi ile Doğu'nun ucuz iş gücü ile Batı'nın zengin yer altı kaynaklarını bir araya getirileceği dev bir piyasa oluşacaktır. Türkiye bu hattın üzerinde olmanın avantajlarından yararlanacaktır. Taşıma maliyetlerinde ciddi anlamda düşüşler yaşanması nedeni ile ülkemizde ham ve yarı mamul ürünler ile ithal edilen pek çok üründe üretim ve tüketim ekseninde refah artışı yaşanacaktır.

b. Karşılıklı Ekonomik Bağımlılık Geliştirme: Kuşak Yol projesi kapsamında iki ülke arasında güzergâhındaki ülkelerle birlikte ortak çıkar çerçevesinde ekonomik büyüme ve refah seviyesinde bir yükselme beklenmektedir. Bu sınır ötesi optik ağlar ile bir “Bilgi İpek Yolu” na varabilecektir. Yeni bilgi işlem teknolojileri transferi ile üretim süreci verimliliği artacak sanayi 4.0 uygulamaları daha etkin kullanılabilir.

c. Finansal Bütünlüğü Sağlama: Mal ve hizmetler yanında sermayenin de akışının da sağlanması beklenmektedir. Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın kurucu üyelerinden biri olan Türkiye, İpek Yolu Projesi'nin yürüme süresinde finansal bütünlüğünü artırarak dış sermaye çekebilecek bir altyapı sağlayacaktır. Türkiye'nin şimdi ve yakın gelecekte yaptığı ve yapmayı planladığı altyapı harcamaları için dış kredi desteği bu ülke tarafından sağlanabilecektir.

Çin'in Doğu Türkistan üzerindeki etkisi Şangay Güvenlik örgütü ve İpek Yolu projeleri ile daha da artacaktır. Dünya Enerji Konseyi verilerine göre 2009 yılından itibaren Çin'in enerji talebi Dünya ekonomisi lideri ABD'yi aşmıştır. Bu Çin'in Orta Asya üzerinde etkisini arttırmasına yol açmasının yanı sıra enerji güvenliği konusunda Rusya ile işbirliğini arttırmasına da yol açmaktadır. Çin ülke içinde herhangi bir siyasi karışıklık olmadığı, finansal istikrarını sürdürdüğü sürece bölgede önemli bir aktör olmayı sürdürecektir. Çin için olası en önemli sorun ülke içi olası istikrarsızlıktır. Çok hızlı ekonomik büyüme oranına sahip olmasına rağmen Çin, ülke içinde yüksek düzeyde bir bölgesel kalkınma farkına sahiptir ve bu durum eğitim seviyesine de yansımaktadır. Özellikle kırsal kesimdeki kitleler refah seviyesindeki artıştan çok fazla etkilenmemektedir ve bu olası sosyal sorunları tetikleme potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda anakara halen Japonya ve ABD'nin askeri tehdidi altındadır. Bu tür bir iç sorunla karşılaşması durumunda Türki devletler coğrafyası üzerinde etkisi zayıflayabilecektir. Rusya ve Çin'in iç işlerinde yaşayabileceği olası istikrarsızlıklar Türkiye'nin bölgedeki önemini arttırma potansiyeline sahiptir. Özellikle Orta Asya ve Türki Cumhuriyetlerde Türkiye coğrafi hafızası münasebeti ile Müslüman ve Türk kökenlilerle kültürel köprü kurma potansiyeline sahiptir. Bu durum 2050 yılı Dünya haritasının bu coğrafyada Türkiye lehine değişmesine yol açabilecektir (Friedman, 2011). Bu stratejinin temel dayanağı ABD'nin Rusya'nın Orta Asya enerji kaynaklarını azaltmak üzere Türkiye'ye desteğidir. AB de Rusya ilişkilerinde enerji bağımlılığı ile sınırlandırılmıştır. Diğer yandan Trans Hazar hattının inşası ile Türkiye, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile İran ve Rusya'yı masa dışında bırakmayı amaçlamış, Rusya bu hamleye Rus Türk akımı enerji hattı ile karşılık vermiştir. Şangay Güvenlik örgütü üyeleri Orta Asya enerji kaynakları üzerinde önemli derecede etkilidirler (Özkan, 2010). Bu süreçte Çin ve diğer Türki cumhuriyetlerle ilişkileri artan Türkiye, AB ve ABD ile ilişkilerini azaltma kozunu masada tutabilecektir (Ahmad, 2009) . Doğu-Batı enerji koridoru üzerinde bulunan Türkiye bu avantajını Kuşak

projesi ile daha arttırabildiği ölçüde küresel bir güç olma yolunda ilerleyebilecektir. Burada tarihi coğrafyanın Orta Asya'da kendisine bırakmış olduğu Türk-İslam kimliği önemli bir kaldıraç işlevi görebilecektir. Dış ticarete AB yoğunluğu Kuşak projesinin getirdiği avantajlarla Doğu eksenine açılımı da beraberinde getirebilecektir. Özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında Çin'den bir artış gerçekleşebilecektir. Şangay organizasyonu üyesi olmakla birlikte Çin ve Rusya tarihi perspektifte sorunlu bir geçmişe sahiptir. Bu nedenle olası bazı gerilimli ilişkileri bünyelerinde barındırmaktadırlar. Bu nedenle Çin, Rusya karşısında Kuşak projesinde Türkiye'yi yanında bulundurmaya tercih edecektir. Böylelikle Hazar gölü ve çevresindeki enerji bölgesinde Türkiye'nin etkisi Rusya aleyhine artabilecektir (Passig, 2010). Bu büyük stratejiyi gerçekleştirmek için Türkiye'de temel gereksinim siyasi istikrar ile birlikte sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamaktır. İç istikrarın bir dayanak olarak kullanılması ile bölgesel güç olma amacı gerçekleştirilebilir.

Sonuç

Milenyum sonrası Dünya düzeni Atlantik yakası destekli Batı sisteminden, Asya-Pasifik temelli Doğu eksenine geçiş yapmıştır. Dünya ekonomik gücünün bu alanda yoğunlaşması sınai üretimden bankacılığa pek çok alanda Çinin küresel bir güç haline geldiğinin en temel göstergesidir. Çin bu süreçte gerek enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak ve gerekse Avrupa kıtası ile ticaret hacmini geliştirmek için yeni bir ticaret koridoru oluşturmayı planlamıştır. Bu çalışmada 2013 yılı sonrasında Çin yönetimi tarafından gündeme getirilen ve 2017 yılındaki anlaşmalarla Türkiye'nin de dâhil olduğu Tek Kuşak Tek Yol projesi ve Türkiye'ye olası etkileri tartışılmıştır. Hâlihazırda Türkiye'deki bahsi geçen altyapı çalışmaları ile gündemde olan bu proje ticaret koridoru ötesinde kültürel ve finansal işbirliği de içermektedir. Dünya GSMH'sinin yarısına yakın kısmına hâkim ülkelerin içinde olduğu bu proje Türkiye'ye önemli katkılar yapacaktır.

Kaynakça

- Adıgüzel, M. (2017). *Türkiye Çin Dış Ticaretinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Ahmad, F. (2009). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak yayınları.
- Akçay, N. (2017). TURKEY-CHINA RELATIONS WITHIN THE CONCEPT OF THE NEW SILK ROAD PROJECT. *ANKASAM*, 73-96.
- Alkin, K. (2019, Mart 4). Küreselleşmenin sessiz ölümü. *Sabah gazetesi*.
- Bahçecik, Ş. O. (2017). *OBOR and the Turkey trun to East*. Paris: Ifri Research Center.
- Durdular, A. (2016). Çin'in "Kuşak-Yol" Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi. *Avrasya Etüdüleri*, 77-97.
- Erol, M. S. (2018). Ankasam: <https://ankasam.org/category/konular/ekonomi-politik/> adresinden alındı
- Fidan, G. (2010). <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5945/>. Ankara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi: <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5945/> adresinden alındı
- Fidan, G. (2013, October 4). *Sino-Turkish Relations: An Overview*. Middle East Institute: <https://www.mei.edu/publications/sino-turkish-relations-overview> adresinden alındı
- Franza, G. (2017). *The Silk Road Renaissance*. Milano.
- Friedman, G. (2011). *Gelecek 100 Yıl*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Hveem. (2016). *China's Rise and Economic Interdependence*. Georgetown University Press.

- Siddiqui, H. (2015, June 15). *Bridging Eurasia: The New Silk Road*. Nato Association Canada: <http://natoassociation.ca/category/ncc-authors/hasan-siddiqui/> adresinden alındı
- Tuerdi, R. (2018). *Yeni İpek Yolu Projesi ve Türkiye Çin İlişkilerine Etkisi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Tufekci, O. (2018). China's Belt and Road Initiative: Rise of Chinese Eurasianism. *Caucasus International*.
- Uysal, B. (2014). *Çin Halk Cumhuriyeti*. Ekonomi Bakanlığı: <https://slideplayer.biz.tr/slide/2612395/> adresinden alındı
- Yavuz, Y. (2017, 5 16). *Çin'in İpek Yolu Projesi ikinci Marshall Yardımı mı*. Odatv: <https://odatv.com/cinin-ipek-yolu-projesi-ikinci-marshall-yardimi-mi-1605171200.html> adresinden alındı